

ความเป็นมาของปัญหา

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือที่คนทั่ว ๆ ไปรู้จักกันในนามของ "ภาคอีสาน" เป็นภาคที่มีประชากรและพื้นที่มากที่สุดในประเทศไทย กล่าวคือ มีจำนวนประมาณ 1 ใน 3 ของจำนวนประชากรและพื้นที่ทั้งหมด จากรายงานของ กองทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ได้สรุปผลเกี่ยวกับจำนวนประชากรของประเทศไทย เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2526 ว่า ประเทศไทยมีประชากรทั้งสิ้น 49,515,074 คน ในจำนวนนี้เป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือถึง 17,219,306 คน หรือประมาณร้อยละ 34.8 ของประชากรทั้งประเทศ แต่สภาพประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่ของประสบอยู่เกือบตลอดเวลา คือ การเผชิญกับความผันแปรที่ไม่แน่นอนของธรรมชาติ เป็นคนว่า ความแห้งแล้ง ความกันดาร ตลอดจนภัยจากน้ำท่วมที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง ส่งผลให้ไม่สามารถประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนาซึ่งเป็นอาชีพส่วนใหญ่ของประชากรในภาคนี้เช่นเดียวกับอีกหลาย ๆ ภาคได้ หรือทำได้นานแต่ไม่เต็มที่ ประกอบกับสภาพของพื้นที่ส่วนใหญ่ที่มีลักษณะ เป็นดินปนทราย ซึ่งไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก และปัญหาของการขาดแคลนระบบชลประทาน ทำให้ไม่สามารถใช้ประโยชน์ในที่ดินได้ตลอดทั้งปี ปัญหาทั้งกล่าวทำให้ชาวอีสานต้องพึ่งธรรมชาติเป็นหลักในการดำรงชีวิต ผลผลิตจากการเกษตรกรรมจะได้น้อยหรือขึ้นอยู่กับธรรมชาติเป็นหลัก รายได้จากผลผลิตจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปริมาณของผลผลิตและราคาจากตลาด เป็นปัจจัยสำคัญ

การใช้แรงงานในการประกอบอาชีพ มีลักษณะของการใช้แรงงานที่ไม่เต็มความสามารถ (Underemployment) หรือมีการว่างงานแอบแฝงอยู่ (Disguised employment) โดยเฉพาะการว่างงานภายหลังจากระเบิดจักรกลในไร่นาแล้ว การว่างงานภายหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวทำให้ประชากรที่มีรายได้น้อยหรือประสบปัญหาในการประกอบอาชีพต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอด ก่อให้เกิดกระบวนการเกี่ยวกับการย้ายถิ่นออกไปหางานทำตามสถานที่ต่าง ๆ นอกชุมชน

หรือหมู่บ้านของตนเองขึ้น จากรายงานการวิจัยหลาย ๆ เรื่อง แสดงให้เห็นว่าชาวอีสานส่วนใหญ่จะขายที่ดินเขาไปแสวงหางานในเขตเมืองใหญ่ ๆ โดยเฉพาะกรุงเทพมหานครและบริเวณชานเมืองโดยรอบ เช่น แถบสำโรง พระประแดง สมุทรปราการ นนทบุรี ปทุมธานี นครปฐม และสมุทรสาคร ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในปัจจุบันการขายที่ดินของชาวอีสานยังมุ่งไปในเขตที่มีการประกอบธุรกิจการเกษตรขนาดใหญ่หรือเขตเกษตรก้าวหน้า เช่น ไร่อบไผ่บ้านสำปะหลัง ตามจังหวัดต่าง ๆ ในเขตภาคกลางด้านตะวันตก ภาคตะวันออก และภาคเหนือ เป็นต้น

ลักษณะของการขายที่ดินของชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่ไม่ใช่เป็นการขายที่ดินแบบถาวร แต่มักจะเป็นการขายที่ดินในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เป็นการขายหลังจากเสร็จสิ้นจากกิจกรรมอาชีพหลักแล้ว การขายที่ดินแต่ละครั้งจะใช้เวลาระหว่าง 1-4 เดือน หลังจากนั้นจะกลับมาประกอบอาชีพหลักของตนหรือครอบครัวต่อไป ช่วงเวลาที่มีการขายดินออกมากจะเริ่มตั้งแต่ประมาณเดือนธันวาคม-มีนาคม และจะเริ่มกลับมาประมาณ เดือนพฤษภาคม การขายดินดังกล่าวมักมีกระบวนการหรือขั้นตอนที่ค่อนข้างสลับซับซ้อนมาก เช่น มีการติดต่อกฎที่ดินเอง หรือบุคคลที่รู้จักซึ่งทำงานอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ให้ช่วยหางานหรือฝากงานให้ บางหมู่บ้านหรือบางตำบลอาจจะมีตัวแทนหรือนายหน้าเป็นผู้ดำเนินการจัดหาหรือพาไปทำงาน ผู้ขายดินบางรายก็เสียง๊ายไปหางานเอาข้างหน้า ผู้ขายดินหลายรายมีการกู้ยืมเงินจากนายจ้างที่เป็นเจ้าของกิจการต่าง ๆ มาใช้จ่ายจนพอเสร็จภาระกิจในไร่นาก็ไม่ทำงานไหน หลาย ๆ ชุมชนที่นายจ้างหรือเจ้าของบริษัทจะจัดส่ง รถบรรทุกมารับผู้ประสงค์จะไปทำงานจนถึงในหมู่บ้าน และส่งกลับเมื่อทำงานเสร็จแล้ว หรือถึงฤดูการเพาะปลูก เป็นต้น

โดยสภาพทั่วไป เมื่อมีการขายที่ดินเกิดขึ้นย่อมมีผลกระทบที่สำคัญอยู่ 3 ทางด้วยกัน คือ ผลกระทบที่มีต่อตัวผู้ขายดินเอง ผลกระทบต่อชุมชนที่มีการขายดินออก และผลกระทบที่มีต่อการขายดินเขา ในที่นี้จะเน้นการศึกษาดังผลกระทบที่มีต่อตัวผู้ขายดิน ระยะสั้นทั้งด้านวัตถุและจิตใจ เพราะการขายที่ดินที่เกิดขึ้นเป็นกระบวนการหนึ่งที่บุคคลใช้ในการปรับตัว แก้ปัญหา หรือต่อสู้เพื่อความอยู่รอด หรือเพื่อพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น ดังนั้นนอกเหนือจากการมุ่งไป

หางานทำแล้ว ผู้ขายถิ่นระยะสั้นอาจจะต้องคำนึงการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของตนให้เหมาะสมสอดคล้องกับการที่จำเป็นต้องขายถิ่นด้วย เช่น การปฏิบัติเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวในรูปแบบต่าง ๆ ที่จะอำนวยความสะดวกในการขายถิ่นเพื่อหางานทำในช่วงเวลาต่าง ๆ และผลจากการขายถิ่นไปทำงานในสถานที่ต่าง ๆ ทำให้ได้พบเห็นมีประสบการณ์ต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมทั้งการมีรายได้จากการทำงานอาจทำให้ผู้ขายถิ่นระยะสั้นได้พัฒนาสภาพความเป็นอยู่ในด้านต่าง ๆ ของตนให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เช่น การมีรายได้ที่สูงขึ้น การมีความชำนาญงานในอาชีพบางอย่างเพิ่มขึ้น การนำรายได้ไปใช้ในกาปรับปรุงบ้านเรือนที่อยู่อาศัย หรือสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ การหารายได้เพื่อซื้อหรือปรับปรุงที่ดิน ลงทุนประกอบอาชีพใหม่ ๆ จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกในบ้านเรือน หรือกาประกอบอาชีพ การมีสถานภาพทางสังคมที่สูงขึ้น ได้รับการยอมรับจากเพื่อนบ้าน ตลอดจนรู้สึกมีความมั่นคงในชีวิต มีอิสระภาพกล้าหาญโต้แย้งในสิ่งต่าง ๆ มากขึ้น เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวข้างต้นเป็นกระบวนการเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ขายถิ่นระยะสั้น ซึ่งคณะผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาว่า ผู้ขายถิ่นระยะสั้นมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตในลักษณะใด ลักษณะของการพัฒนาเหมือนหรือแตกต่างจากผู้ไม่ขายถิ่นในชุมชนของ ตนอย่างไรบ้าง? และการที่รัฐบาลได้กำหนดให้พื้นที่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเขตพื้นที่ยากจน โดยกำหนดหมู่บ้านเป้าหมายที่จะต้องเร่งพัฒนาตามแผนพัฒนาชนบทยากจนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะที่ 5 (2525-2529) จึงสนใจที่จะศึกษาว่าผู้ขายถิ่นระยะสั้นที่อยู่ในเขตพื้นที่ที่มีความหนาแน่นของปัญหาความยากจนในกลุ่มของหมู่บ้านเป้าหมายและนอกเป้าหมาย ในการเร่งรัดพัฒนาจะมีลักษณะของการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่?

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

ในการศึกษาเรื่อง "การขายถิ่นระยะสั้นกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรชนบทในเขตพื้นที่ยากจนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" มีวัตถุประสงค์หลักในการศึกษาดังนี้ :-

1. เพื่อศึกษาลักษณะทั่วไปของผู้ขายถิ่นระยะสั้นและผู้ไม่ขายถิ่นในเขตพื้นที่ยากจนภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่อาศัยอยู่ในเขตและนอกเขตกลุ่มหมู่บ้านเป้าหมายในการเร่งรัดการพัฒนา
2. เพื่อศึกษาลักษณะการขายถิ่นระยะสั้นของผู้ขายถิ่นที่อาศัยอยู่ในเขตและนอกเขตกลุ่มหมู่บ้านเป้าหมาย
3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ ของผู้ขายถิ่นระยะสั้นและผู้ไม่ขายถิ่นในเขตและนอกเขตกลุ่มหมู่บ้านเป้าหมาย

4. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัยในระดับระหว่างก่อนและหลังการย้ายถิ่น โดยพิจารณาความสัมพันธ์ในเรื่องเพศ กลุ่มอายุ สถานภาพการสมรส และประสบการณ์การเคยเดินทางเข้าตัวจังหวัด

5. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตระหว่างก่อนและหลังการย้ายถิ่น ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. ขวัญให้ทราบรูปแบบของการย้ายถิ่น ระดับและ ลักษณะการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรชนบทในเขตพื้นที่ภาคจนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2. ขวัญให้ทราบลักษณะการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัย ระดับและ ผู้อยู่อาศัยในเขตพื้นที่ชนบทที่มีความหนาแน่นของปัญหาความยากจนในกลุ่มหมู่บ้าน เป้าหมายและนอกกลุ่มหมู่บ้าน เป้าหมายในการเร่งรัดพัฒนาความเข้มแข็งหรือแตกต่างกัน เช่นไร

3. ขวัญให้ทราบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตระหว่างก่อนและ หลังการย้ายถิ่น ระดับ

4. เป็นแนวทางในการปรับปรุงและกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการย้ายถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เหมาะสมต่อไป

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการย้ายถิ่นระดับกับ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรชนบทในประเทศไทยยังไม่มีผู้ศึกษาไว้โดยตรง แต่มีรายงานการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นหลายเรื่อง ได้รายงานผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ไว้ เช่น Meinkoth (1962) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กล่าววว่าผู้อยู่อาศัยที่เข้ามาในกรุงเทพมหานครส่วนมากจะย้ายถิ่นเข้ามาชั่วคราวเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป็นการย้ายถิ่นประเภทชั่วคราวตามฤดูกาล เมื่อถึงฤดูกาลที่ย้ายถิ่นกลับยังรู้สึกไม่เต็มใจของผู้อยู่อาศัยบางคนมุ่งหวังแต่เพียงว่าหลังจากได้ทำงานมีรายได้เพียงพอก็เดินทางกลับ

David (1963) และ Bogue (1969) ได้แสดงให้เห็นว่า การย้ายถิ่นมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความทันสมัย (Modernization) เพราะผู้อยู่อาศัยได้มีโอกาสปรับปรุงตนเองเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางด้าน เศรษฐกิจและสังคม การย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในเขตเศรษฐกิจดีกว่าทำให้โอกาสในการทำงานและมีรายได้สูงกว่าในท้องถิ่นเดิมมีมากขึ้น ผู้อยู่อาศัยสามารถออมเงินหรือส่งเงินให้กับครอบครัวเป็นจำนวนมาก ทำให้ฐานะทาง เศรษฐกิจของตนเองและครอบครัวดีขึ้น

Hugo (Pryor, 1979) รายงานการศึกษาลักษณะของการขายดินที่มีต่อหมู่บ้านชาวชวาว่า การขายดินทำให้เศรษฐกิจของหมู่บ้านทำการศึกษาค้นคว้าอย่างมาก ผู้ขายดินออกมีส่งเงินหรือส่งของมาให้ครอบครัวในถิ่นเดิม ครอบครัวที่มีผู้ขายดินออกจะมีรายได้ดีกว่า มีอาหารการกิน บ้านเรือน และสิ่งของเครื่องใช้ที่มีสภาพดีกว่าครอบครัวของผู้ที่ไม่ขายดิน นอกจากนั้นผู้ขายดินยังมีโอกาสได้เรียนรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่มีประโยชน์ เป็นผู้นำแนวความคิดใหม่ ๆ และนำความเปลี่ยนแปลงทางสังคมมาสู่ถิ่นเดิม

สภาวะวิจัยแห่งชาติ (2514) รายงานเกี่ยวกับการอพยพของประชากรในประเทศไทยว่า การอพยพเข้าไปอยู่ในเมืองเป็นครั้งคราว ทำให้ผู้อพยพรับเอาพฤติกรรมของชาวเมืองทั้งด้านนิสัยและการแต่งกายมาใช้ เมื่อกลับมายังท้องถิ่นเดิมก่อให้เกิดการเอาอย่าง และเป็นแรงกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นอยากขายดินออกมากขึ้น

Goldstein (1971) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการขายดินกับภาวะเจริญพันธุ์ในประเทศไทย พบว่าผู้ขายดินมีพฤติกรรมเกี่ยวกับภาวะการเจริญพันธุ์ที่ทันสมัยกว่าผู้ไม่ขายดิน

อมรา สุนทรธาดา และ อรพณ หัมม์จางส์ถ์ (2524) กล่าวถึงผลกระทบของผู้ขายดินที่ขายเขาจังหวัดขอนแก่น สามารถยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะมีรายได้ที่สูงขึ้น

จากผลงานวิจัยเรื่องต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าผู้ขายดินได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของชีวิตให้ดีขึ้นไปในทางที่ดีขึ้น จึงน่าจะศึกษาว่าในกลุ่มของผู้ขายดินระดับชั้นในเขตชนบทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่อยู่ในเขตพื้นที่ยากจน จะมีลักษณะของการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของชีวิต ซึ่งก็คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองได้มากน้อยเพียงใด